

Československo – 50. léta

- Nový prezident - červen 1948 – Klement Gottwald, nový předseda vlády Antonín Zápotocký
- Komunistická strana vyhlásila svou „vedoucí“ roli ve všech oblastech, v politice, hospodářství a kultuře a ve všech institucích a organizacích, ale do 1960 ji neuzákonila
- Strana získala vliv i sociálními nadějemi – zejména u dělnictva + značné části inteligence, a zvláště její mladší generace, – plni naděje na uskutečnění jimi vysněných plánů
- Mládež radostně a s přesvědčením přijímala dobová hesla o „šťastné budoucnosti“
  - Mládež již bez zkušeností z plného demokratického systému, byla ovlivněna zážitky z války, kterou chápala jako velkou sociální krizi, a se socialismem proto ztotožňovala své životní naděje
- Už po únoru čistky ve státní správě, podnicích atd.
- První vlna poválečné emigrace (Krajina, Drobný, Vrzáňová, Ripka, Hasil, Majer)

Předseda akčního výboru na Min. financí Ing. B. Spáčil v projevu při manifestační stávce na MF v únoru 1948:

- *„Celá druhá světová válka se projevila jako krize mezi dvěma světovými názory:...nacisticko-fašistickým a...socialistickým“*
- *„Objevovaly se snahy rozbít naše spojení se SSSR...aby tento náš přátelský svazek se rozrušil a my jsem provedli změnu celé orientace naší politiky. Víme, jak pokus vtáhnout Československo do vleku Marshallova plánu měl nás připravit o svobodné rozhodování ve vlastních věcech.“*
- *„Pisatelé článků [proti spojení s SSSR] ... Byli agenti mezinárodní reakce“*

Proměna politického systému

- Národní fronta téměř bezvýznamná. Po únorovém převratu byla „obrozena“ tj. plně ovládnutá komunisty a jejich institucemi
- Zanikala občanská společnost a její organizace, tedy spolky a svazy
- Změna postavení odborů - měly především zajišťovat chod hospodářství, starat se o pracovní výkonnost svých členů
- Péče o jejich životní podmínky byla závislá na politice KSČ, odbory mohly organizovat odpočinek a dovolené tzv. rekreacemi
- Volby manifestační, veřejné, zcela formální a v účasti občanů kontrolované, proto „masové“), měly jen potvrzovat stav
- Parlament se tvorby státní politiky neúčastnil, jen schvaloval a vykonával stranická rozhodnutí, podobně vláda. Klíčová byla rozhodnutí komunistické strany
- Funkce prezidenta byla spojena a s nejvyšší stranickou funkcí, která měla zároveň prezidenství zastínit a v budoucnu jen zformálnit
- Národní výbory ztrácely svůj samosprávný charakter, pevněji se začleňovaly do byrokratické státní správy
- Centralizace státní moci – k 1. lednu 1949 bylo zrušeno zemské zřízení a vytvořeno 19 krajů, zmenšeny byly okresy, jichž nyní bylo 364

Omezení náboženského vyznávání

v 50. letech

- Hlavního protivníka viděla státní moc v církvích zahrnujících většinu obyvatelstva
- Řeckokatolickou církev (silná hlavně na východním Slovensku) přímo zakázala tím, že její členy donutila k přestupu na pravoslaví.
- Zcela podřídit si stát chtěl římskokatolickou církev, k níž se hlásilo 70% obyvatelstva. Vedoucí církevní hodnostáři – arcibiskup Beran a biskupové byli proti. Činnost kat. církve byla omezována, arcibiskup Beran byl internován. Na jaře 1950 byly zrušeny mužské kláštery a přes 2 000 řeholníků internováno. Zrušeny byly i ženské řády. Členové řádů a duchovní se stávali oběťmi politických procesů
- Relativně mírnější postu proti protestantským církvím: menší, větší náklonnost ke spolupráci s režimem, obtížněji napadnutelné – malé majetky, tradice odporu a pronásledování; striktní evangelíci jako jednotlivci naopak zhusta v častěji v ostrém konfliktu s režimem než katolíci
- Po 1950/1951 obtížné postavení i židovských náboženských obcí – antisemitismus

Sovětizace

- Sovětizace – podřízení Moskvě – které šlo proti přirozeným zájmům Československa; brala Československu zbytky suverenity a samostatnosti
- Sovětizace – nikoli usměrňování společnosti, ale její řízení přímými a nepřímými nástroji, a to na základě „vědeckého světového názoru“
- komunistický režim připoutaný k Sovětskému svazu změnil Československo v závislý neplnoprávný stát
- pod tlakem Moskvy – militarizace státu a společnosti – především v 1. třetině 50. let
- Sovětizace v hospodářství – kolektivizace, znárodnění i těch nejmenších podniků v průběhu 50. let
- Sovětizace v kultuře – oslava SSSR, adorace ruského národa a jeho výtvarníků na poli vědy, techniky, umění

Politické procesy

- Politické procesy – přímým prostředkem politiky. Doprovázely dokonce politické a ideologické kampaně a útoky proti určitým skupinám vrstevám (hlavně vesnickým) a organizacím (proti církvi, Sokolu a Junáku)
- Státní soud vynesl 232 trestů smrti, z nichž 178 bylo vykonáno. Šlo o nejvyšší počet soudních poprav v evropských zemích sovětského bloku. Tyto politické zločiny byly o to tragičtější, že k nim došlo ve státě, který prožil dvacet let demokracie a byl donedávna civilizačně na vysoké úrovni
- Hlavní procesy byly totiž doprovázeny organizovanými „masovými žádostmi“ po vysokých trestech. Zapojování do nich byli i známí lidé z různých oborů, kteří měli těmto cynickým kampaním dodávat věrohodnost.
- Hlavní procesy: s generálem Heliodorem Píkou 1949 ; 1950 s Miladou Horákovou a její skupinou, 1951 především s biskupy a řeholníky (+ internace)
- Bezpečnost se od 50. let soustředila především na „hledání vnitřního nepřítele“ ve vlastních komunistických řadách. V listopadu 1952 proces s bývalým gen. tajemníkem KSČ Rudolfem Slánským a jeho skupinou – antisemitské výjevy v něm patrné

Justice – „hrázka“ proti diktatuře → nutnost změny

- V rámci poučovacího komunistického režimu se mohli mimořádně uplatnit polovzdělání či zcela nevzdělání kariéristé
- Bezprostředně po únoru 1948 muselo z justice odejít 25% „starých kádru“ a na jejich místo nastupovali absolventi čerstvě založené Právnické školy pracujících. Po roce studií odcházeli do praxe a dál externě studovali práva. Odchod do praxe znamenal to, že se stávali krajskými prokurátory či předsedy krajských soudů
- V letech 1948-52 masové rozsudky zločinů proti republice, souzeno přes 26 tisíc lidí.
- Pilíře poučovací justice: ministerstvo, StB, organizovaná soudružská veřejnost, již efektivně zastupuje KSC
- Koncepti a vyústění politických procesů připravovala bezpečnostní komise UV KSC, ministerstva vnitra a spravedlnosti a případně několik dalších smíšených komisí na centrální a podle potřeby i na krajské či okresní úrovni. Konaly se tzv. předporady na ministerstvu spravedlnosti, na nichž soudci a prokurátoři dopředu konzultovali rozsudek
- Hlavní roli hráli prokurátoři: hl. prokurátor při procesech J. Urválek
- U velkých procesů – (Horáková, Slánský) – sovětsí poradci zavedli tzv. „otázkové protokoly“, jež zpracovávali vyšetřovatelé StB: obžalovaní, vyčerpání mnohahodinovými výslechy a mučením, prokurátoři i soudci se zpaměti učili otázky a odpovědi, aby líčení vyznělo přesně podle připravovaného scénáře

Vize „šťastné budoucnosti“

- Naděje v dosažení ráje pozemského i teze o vědecké nevyhnutelnosti jeho příchodu (zakončení dějin/chialismus)
- Ideálu budoucího šťastného života v komunismu se pak v této hodnotové pyramidě nejvíce přibližuje přítomný život v Sovětském svazu či ostatní země po válce utvořeného socialistického tábora
- Druhá světová válka – apokalypsa, definitivní zhroucení „starého světa“
- Vize „šťastné epochy“ spojována teď především s dětmi nebo mládeží, ti se stávají pravými „novými lidmi“ ráje.. dospělí s sebou nesou stín minulosti
- Podpora kolektivismu x individualismus, smutek, samota → kolektivní odborářské rekreace s programem +omezování individuální dopravy, podpora hromadné → zastavení výstavby dálnice,
- Mnohdy vítězství konformismu a maloměšťáctví – kdo se zjevem či chováním odlišuje od většiny – je nepřítelem nastoleného pořádku
- Převrstvení společnosti – velké a rychlé sociální vzestupy , mnohdy spojené se změnou lokalit

Znárodnění po únoru 1948 I

Znárodnění zestátněním se týkalo:

- všech podniků, které měly v době od 1. ledna 1946 kdykoliv 50 nebo více zaměstnanců.

V některých průmyslových oborech a oborech služeb znárodněny všechny podniky bez ohledu na počet zaměstnanců - znárodněny např.:

- podniky těžby kamene a zemin pro průmyslové zpracování; podniky vyrábějící radiotechnická zařízení, lékařské přístroje a léčiva, technický porcelán, mýdlo, jedlé tuky a nápoje, dále mlýny na papriku, octárny, škrobárny, pivovary, sladovny, mlékárny, strojní chladírny a mrazírny.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MŠMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Znárodnění po únoru 1948 II

- V případě strojních jatek, pekáren, těstáren, vložkáren a mlýnů, štěrkoven, cihelen, skláren. přímo stanoveno, jaké strojní vybavení či objem výroby zakládá důvod pro znárodnění.
  - Soukromé podnikání v závodech a provozech o určeném objemu výroby a vybavení už tudíž nebylo možné a navíc tak byl znemožněn technický rozvoj, resp. nárůst výroby přetrvávších soukromých podniků.
  - Zásobovací obtíže během roku 1948 – důsledek znárodnění v průmyslu, řemeslech a službách a přesunech majetkových v zemědělství: spotřeba průměrná kalorií osoba/den: 1936 2537, 1947: 2738 1948: 2563 kcal (tedy pokles, ale ne hrozný)

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MŠ
MT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Kolektivizace

- Kolektivizace začátek 1950 – 1953;
- léto 1953 – zastavení kolektivizace zemědělství
- Přestávka v kolektivizaci zemědělství v letech 1953–1955
- Nový rozjezd kolektivizace a dokončení v letech 1956/1958–1959/1960
- Od 1959/1960 slučování vesnických družstev – do větších JZD se sídlem vedení v jedné větší obci a „středisky“ v různých okolních vsích → úspěšná spojena s neúspěšnými

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MŠMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Objemy zemědělské výroby 1948-53

1936=100%

(dle Václava Průchy: Hospodářské sociální dějiny Československa II. díl, s. 428 – výpočty)

- Hrubá výroba Československo 1948: 71,5%
  - Hrubá výroba Čechy+Morava+Slezsko 1948: 65,2%
  - Hrubá výroba Slovensko 1948: 93,2%
- Hrubá výroba Československo 1949-50: 82,3%
  - Hrubá výroba Čechy+Morava+Slezsko 1949-50: 76,7%
  - Hrubá výroba Slovensko 1949-50: 101,7 %
- Hrubá výroba Československo 1951-53: 83%
  - Hrubá výroba Čechy+Morava+Slezsko :1951-53: 75,7%
  - Slovensko 1951 – 53: 108,3 %

1953 – konec přidělového systému u potravin a ošacení,

Objemy zemědělské výroby 1954-60

1936=100 %

(dle Václava Průchy: Hospodářské sociální dějiny Československa II. díl, s. 428 – výpočty)

- Hrubá výroba Československo 1954-55: 85,8%
  - Hrubá výroba Čechy+Morava+Slezsko 1954-55: 77,7%
  - Hrubá výroba Slovensko 1954-55: 113%
- Hrubá výroba Československo 1956-60: 93,2%
  - Hrubá výroba Čechy+Morava+Slezsko 1956-60: 83,1%
  - Hrubá výroba Slovensko 1956-60: 128,1%

Možné příčiny:

Čechy+Morava+Slezsko: odsun a kolektivizace,

Slovensko: lepší obdělávání v porovnání se 30. lety a větší obdělávané plochy

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Spartakiáda - 1955

- Zneužití sokolské tradice a výročí 10 let od osvobození
- Využití tradice tělovýchovného hnutí
- Kult těla a kolektivismu
- Manifestace radosti a jednotnosti čs. národa
- Cvičí všechny generace – hlavní důraz – armáda
- Hlavní místo Strahov – bývalý Masarykův stadion
- oslava 10 let úspěšného budování, ale v únoru 1956
Chruščovův projev o kultu osobnosti J. V. Stalina – do té doby vychvalované a s největším pomníkem v Praze – překerní situace pro vedení KSČ

Závěr spartakiády: cvičení Svazarmu, SNB a ČSLA – projev militarizace, pýchy a zastrašení opozice

- Svazarmovci nejprve vytvořili obrovskou pěticípou hvězdu, pak přelézali překážky v plynových maskách, následovalo cvičení s puškami a program zakončil parašutistický výsadek.
- SNB - začátek: „*Před námi hrdina a jeho čistý štít – / sovětské země bezpečnostní sbor; / jak Felix Dzeržinský chcem nepřítel bít / a jeho ČEKA zůstane náš vzor!*“ Zakončení: „*Nad husitskou Prahou po staletí příští Stalinova socha bude stát.*“
- Vojsko- na stadion vjely tanky doprovázené verši Karla Šiktance a Josefa Kainara. Vojáci cvičili nejprve s dětmi, dále s kládami, na bradlech a na závěr v polních uniformách s puškami a bodáky.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MSMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Po roce 1956

- Šok z Chruščovova projevu o kultu osobnosti
- Výrazné zmírnění represí
  - Přebudování (převrstvení) a ovládnutí společnosti takřka dokončeno
  - Maďarský šok (1956): nutnost předejít dalším povstáním
- Snaha ukázat úspěchy budování
- Zlepšení hospodářské situace
  - Zacelovány škody válečné
  - Západ prosperuje a odlesky hospodářského vzestupu citelné i u nás
- 1958 Expo v Bruselu – úspěch výstavby socialismu – technicky a vzděláním tvůrců úspěchu však jeho kořeny ve 30. letech

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MS
MT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Kulturně-společenské výrazivo na přelomu 50. a 60. let

Znatelné uvolnění poměrů v motivech a stylu.

Zavedené zřízení ovšem i nadále představováno jako nejlepší možné

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Toto dílo podléhá licenci Creative Commons
Uveďte původ – Zachovejte licenci 4.0 Mezinárodní.

